

Het einde van de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding van Nederlands-Indië

Ron Stevens

De verliezer in de race

Na de capitulatie van Japan op 2 september 1945 duurde het nog geruime tijd voordat de eerste Brits-Nederlandse troepen zich in Nederlands-Indië lieten zien. Niet zo handig, gezien de politieke toestand in de kolonie. Het ontstane machtsvacuüm werkte in het voordeel van de Indonesische nationalisten. Uit de stukken blijkt dat Amerikaanse en Britse belangen in het vuur van de strijd voorrang hadden.

10

De Tweede Wereldoorlog startte een keten van ontwikkelingen en gebeurtenissen die na twintig jaar strijd tot het huidige Indonesië leidde. Hierbij hebben Nederland én Indonesië joukende littekens opgelopen. Tot op de dag van vandaag spelen de Nederlandse staatkundige, militaire, juridische erfenissen een belangrijke rol in Indonesië. Deze staat onderdrukt – waar mogelijk – de afscheidingsbewegingen in Atjeh, Nieuw-Guinea, op de Molukken en op Timor, omdat de nationalistische idee van een verenigd Indonesië gelijk staat aan de koloniale eenheid van Nederlands-Indië. De KNIL-ideologie als hoeder en wapendrager van de eenheidsstaat Indië/Indonesië is bovendien geïncorporeerd in het Indonesische leger, dat voor zichzelf een actieve rol in het bestuur ziet weggelegd. De Indonesische rechtspraak, tenslotte, is gebaseerd op de Nederlands-Indische.

Dit artikel geeft een beknopt overzicht van de vele literatuur die de afgelopen jaren op dit terrein is verschenen en presenteert een korte studie van een

voor Nederland én Nederlands-Indië cruciale, maar in het kader van de geschiedschrijving over de Tweede Wereldoorlog onderbelicht gebleven ontwikkeling in de strijd tegen Japan.

Op zoek naar fortuin

Onder historici is de belangstelling voor Nederlands-Indië en Indonesië in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw sterk toegenomen. Geen wonder: twee miljoen Nederlanders zijn al drie generaties lang op een of andere manier verbonden met de gordel van smaragd. Die fascinatie komt onder meer tot uitdrukking in een hausse aan literatuur. De laatste themanummers van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* (2000, no. 4), *Spiegel Historiael* (nr. 11/12 nov./dec. 2000) en *Kleio* (nr. 8 dec. 2000) geven een goed en bruikbaar overzicht.

Na het goede, neutrale overzichtswerk *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* van J. van Goor uit 1995, verscheen twee jaar geleden de tot nog toe beste historische introductie over Indië/Indonesië: *De waaier van fortuin. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel, 1595-1950*. De auteur: J.J.P. de

Jong maakte een 'tour de horizon' van de VOC tot het staatsbezoek van koningin Beatrix in 1995. De duidelijke en overtuigende standpunten die hij in dit boeiende boek innam, heeft hij in *Kleio* (nr. 8 dec. 2000) nog eens beknopt de revue laten passeren.

Helaas heeft De Jong zich niet kunnen onttrekken aan een zeker Neerlandocentrisme. Hetzelfde geldt voor de toegankelijke overzichtswerken van H.W. van den Doel: *Het rijk van Insulinde: opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie* (Amsterdam 1996) en *Afscheid van Indië: de val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam 2000).

Dat Neerlandocentrisme komt met name tot uitdrukking in de strikte scheiding die beide auteurs aanbrengen tussen religie en staat. Voor Indonesië gaat die scheiding namelijk niet op: 90% van de bevolking is islamitisch en de politieke islamitische bewegingen hebben tot op heden een grote invloed. Andere auteurs hebben zich hier meer rekenschap van gegeven. Over de islam tijdens de Japanse bezetting schreef bijvoorbeeld H.J. Benda *The crescent and the rising sun. Occupation and resistance 1944-1946* (Ithaca 1972).

Ron Stevens is verbonden aan het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis Den Haag.

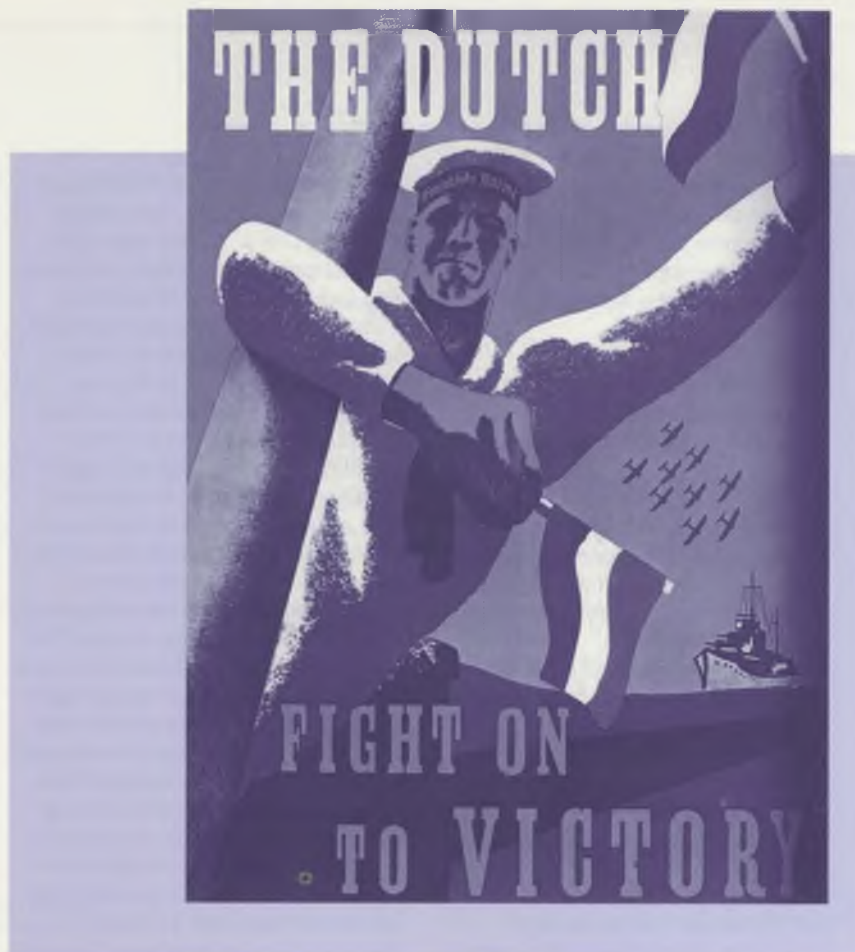
Reeds in 1955 publiceerde H.J.H. Alers, *Om een rode of groene merdeka: 10 jaar binnenlandse politiek* (Eindhoven 1956). Het scheelde in 1945 weinig of de islamitische politieke beweging had haar zin doorgedrukt: in de voorlopige grondwet van de Republiek Indonesië was dan opgenomen geweest dat er maar één ware God was: Allah. De strijd tussen een sociale of een islamitische revolutie bleef tot ver na de onafhankelijkheid voortduren. De Leidse hoogleraar C. van Dijk schreef hierover *Rebellion under the banner of Islam* (Den Haag 1981). Zijn boek is in het Indonesisch vertaald en behoort aldaar tot de meest gelezen wetenschappelijke historische studies.

Schrijvers als J.J.P. de Jong en Van den Doel staan als het ware op de schouder van andere wetenschappers. Zij brengen synthese aan daar waar de specialisten gedetailleerder, wellicht preciezer maar minder toegankelijke studies uitbrengen. Dat heeft zo zijn voordelen, maar leidt soms ook tot omissies in onze beeldvorming.

Nieuw historisch onderzoek

Deze constatering geldt eveneens voor de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog en de bevrijding van Nederlands-Indië. Hierover is al zoveel geschreven, specialistische studies én syntheses, dat de vraag gewettigd is wat nieuw historisch onderzoek dan nog vermag op te leveren. Over de Nederlandse regering in ballingschap te Londen heeft L. de Jong twee banden in zijn *Geschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* geschreven. Samen met het deel over Nederlands-Indië behoort dat tot zijn beste werk. Hij maakte uitstekend gebruik van interviews, aantekeningen van koningin en ministers (waar hij exclusief toegang tot had), divers archiefmateriaal én van het werk van de *Parlementaire enquête-commissie regeringsbeleid 1940-1945*, waarvan hij het niet-gepubliceerde materiaal over de val en herovering van Nederlands-Indië in zijn *Geschiedenis* verwerkte.

Sindsdien is veel bronnenmateriaal voor onderzoekers en geïnteresseerden beschikbaar gekomen. Momenteel legt het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Den Haag) de laatste hand aan de voltooiing van de bronnenpublicatie *Documenten betreffende de Nederlandse Buitenlandse Politiek 1940-1945*. Bij hetzelfde instituut verscheen in 1995 het

laatste deel van de bekende 20-delige bronnenpublicatie *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen 1945-1949*. Ook wordt daar nu gewerkt aan een 4-delige bronnenpublicatie over de periode 1950-1963 waarin de kwestie Nieuw-Guinea centraal staat. Bovendien is het Algemeen Rijksarchief (Den Haag) er de laatste jaren in geslaagd om bijna alle archieven gevormd door de regering in ballingschap te Londen, door de voorlopige Nederlands-Indische regering in ballingschap in Australië en door de hoofdrolspelers in de gebeurtenissen van die tijd te verzamelen en te inventariseren.

Leveren deze systematische ontsluiting van bronnenmateriaal en de daaruit voortvloeiende publicaties nieuwe historische inzichten op? Deze vraag is met een volmondig ja te beantwoorden, zij het met de kanttekening dat de kernarchieven die aan het meest recente historische onderzoek ten grondslag liggen *Nederlandse* archieven zijn, gevormd door *Nederlandse* archiefvormers, die de historische werkelijkheid door een *Nederlandse* bril zagen. Om deze kanttekening én vooral het belang van het nieuwe bronnenmateriaal te illustreren, is in het vervolg van dit artikel een korte studie opgenomen

over een debat dat direct na de Tweede Wereldoorlog en opnieuw in de jaren tachtig de pennen incidenteel in beweging heeft gebracht. Centraal daarin stond de vraag of Groot-Britannië en de Verenigde Staten Nederland en Nederlands-Indië in de steek hebben gelaten bij de herovering van de archipel en de hervestiging van het Nederlands-Indische gezag.

Een nieuwe, in elk geval vooralsnog weinig gebruikte bron kan op deze vraag antwoord geven: de notulen van de Ministeriële Commissie Oorlogvoering (MCO). De MCO was een onderraad van de ministerraad en coördineerde de oorlogsinspanningen van de Nederlandse regering. Premier Gerbrandy had de MCO geïnitieerd, nadat hij zijn eigen portefeuille in mei 1942 had omgevormd tot 'Algemene Oorlogvoering van het Koninkrijk' (AOK). Zodoende had Gerbrandy het voorbeeld van Churchill gevolgd en zijn eigen 'War Cabinet' gecreëerd. De katholieke en sociaal-democratische ministers hadden zich daar lang tegen verzet met het argument dat een dergelijke staatkundige constructie niet in het Nederlandse staatsrechtelijk systeem en de politieke traditie paste. L. de Jong heeft slechts spaarzaam gebruik gemaakt van de uitgebreide

notulen van de MCO, ofschoon die een goed inzicht geven – zoals uit het vervolg van dit artikel blijkt – in de grote geschilpunten binnen de regering en in strategische keuzes waarvoor de betrokken ministers zich gesteld vonden.

Een nieuwe strategie?

Een jaar na de capitulatie van Nederlands-Indië op 8 maart 1942 was de Nederlandse regering volledig afhankelijk van de goodwill van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. In principe konden de Nederlandse militairen, diplomaten en ministers de geallieerde strategie niet beïnvloeden, maar wellicht kon men – zo meende althans de militaire attaché van de Nederlandse ambassade bij de Nationalistische regering van China te Chungking: KNIL-kolonel Buurman van Vreeden – hier en daar dan toch bijsturen. Met zijn superieur, ambassadeur Lovink, had hij vele malen gediscussieerd wat de beste strategie voor de herovering van Nederlands-Indië zou zijn. Lovink was pas benoemd in Chungking. Hiervoor was hij secretaris-generaal van Gerbrandy's ministerie van AOK geweest en vóór de Japanse inval directeur van de afdeling Oost-Aziatische Zaken, de dienst die zich voornamelijk bezighield met de contra-spionage tegen Japan. Buurman van Vreeden vervulde, bij gebrek aan mankracht, een dubbel-functie. Hij was naast militair attaché in Chungking ook stafofficier in het hoofdkwartier van de commander-in-chief India: Auchinleck.

In een nota van 18 september 1943 aan deze Britse maarschalk betoogde Buurman van Vreeden, met instemming van Lovink, dat de beste optie om de Japanners te verslaan de verovering van Singapore en Malakka via Sumatra was. Andere opties voldeden in deze Nederlandse optiek minder goed. De acties onder leiding van MacArthur, met de bloedige en langdurige gevechten op en rond het eiland Guadalcanal, hadden, volgens Buurman van Vreeden, de Japanners juist in de kaart gespeeld. De herovering van Nederlands-Indië en de Filipijnen zou de geallieerde opmars namelijk vertragen, terwijl de Japanners dicht bij hun eigen bases konden blijven opereren. De geallieerde marinebases (Ceylon, Australië en Hawaï) lagen daarentegen te ver weg van het strijdtoneel. Een andere optie: oprukken via het Chinese vasteland, was een illusie vanwege de slechte staat waarin het Chinese leger verkeerde. De aanval op Birma via Rangoon, tenslotte, kostte teveel middelen en zou op termijn de positie van Japan niet aantasten. Bleef dus over een invasie van Sumatra en Malakka. Verovering van deze gebieden en Singapore gaf de geallieerden een stevig bruggenhoofd en een marinebasis. Hiervandaan kon met gerichte operaties de ruggengraat van de Japanse zeeverbindingen in de Chinese en Gele Zee worden vernietigd. De verovering van de olievelden van Borneo was de volgende stap.

Het strategische voordeel van deze optie was volgens Buurman van

Vreeden groot. De Japanse strijdkrachten in Birma, Indo-China en Nederlands-Indië zouden worden bedreigd, alsmede de Japanse strijdkrachten die tegen MacArthur vochten.

Zonder dat Buurman van Vreeden het wist, had Churchill op de eerste Brits-Amerikaanse conferentie ter vaststelling van de gezamenlijke strategie te Quebec (augustus 1943) gepleit voor dezelfde strategie.

De Amerikanen waren sceptisch. De geallieerden hadden weinig troepen en landingsvoertuigen in Zuid-Oost Azië en MacArthur had die bovendien hard nodig. Eventuele versterkingen konden alleen uit de Verenigde Staten komen. De tekorten op het Europese strijdtoneel waren groot. De hoogste Amerikaanse officier generaal Marshall, chef-staf van het Amerikaanse leger, tekende dus bezwaar aan tegen deze Britse strategie.

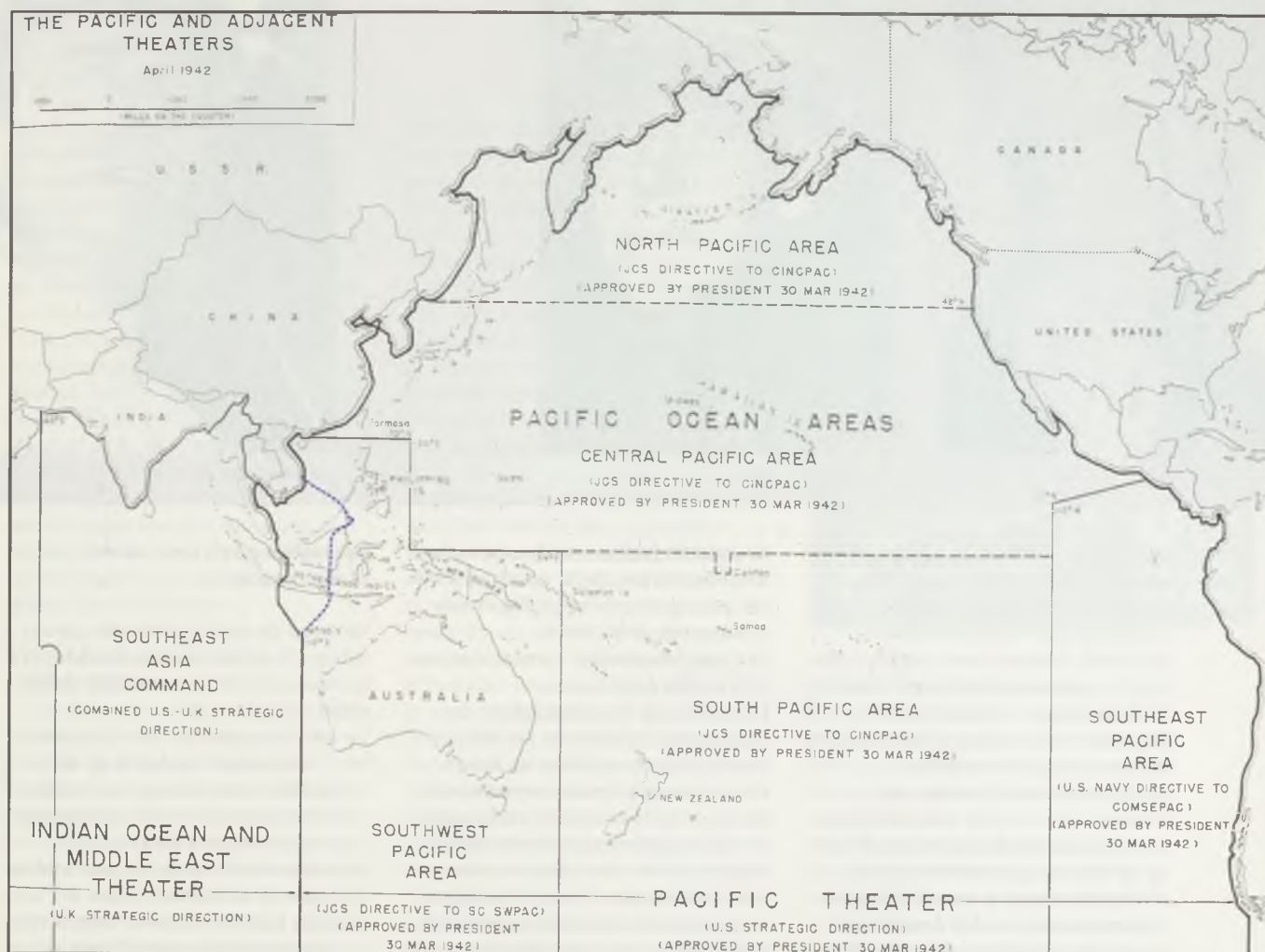
Op dezelfde conferentie drongen de Britten erop aan het strijdtoneel in Azië opnieuw in te delen, zodat Nederlands-Indië binnen de South West Pacific Area (SWPA) viel onder commando van generaal MacArthur. Sumatra en Malakka bleven in deze verdeling echter onder verantwoordelijkheid van het South East Asia Command (SEAC) onder commando van admiraal Mountbatten, de opvolger van Auchinleck.

Buurman van Vreeden was door zijn dubbelfunctie snel op de hoogte van de Quebec-conferentie en constateerde de ondoelmatigheid van deze nieuwe grens. Hij maakte een nieuwe nota. Daarin beargumenteerde hij, dat de grens van SEAC oostelijker moest komen en Borneo, Java en tussenliggende eilanden moest omvatten. Op het moment dat de geallieerden in een volgende fase klaar stonden voor de invasie van de Filipijnen, zou een nieuw operationeel commando moeten worden ingesteld. Nederlands-Indië zou dan het gebied van 'mopping up'-operaties (grote schoonmaak) worden onder commando van een Nederlandse bevelhebber.

Buurman van Vreeden bood deze nieuwe nota aan aan Mountbatten, aan minister van Oorlog Van Lidth de Jeude en minister van Buitenlandse Zaken Van Kleffens. Die stuurde op zijn beurt enige doordrukken aan minister van Marine Furstner, minister van Koloniën Van Mook en Gerbrandy. Ambassadeur

Ambassadeur Lovink (links) in gesprek met vice-admiraal Pinke (1947).

Het strijdtoneel in Azië: — grens van SEAC; - - - - - voorgestelde grens

Lovink bezocht Mountbatten in New Delhi. Als kenner van Japan en deskundige op het gebied van contraspionage had hij het oor van de onlangs benoemde SEAC-bevelhebber en hij liet dan ook niet na de visie van Buurman van Vreeden nadrukkelijk onder diens aandacht te brengen.

De strategie die Buurman van Vreeden voorstelde, had echter één fundamentele zwakte: de nodige troepen konden pas naar het SEAC-strijdtoneel worden getransporteerd *nadat* de oorlog in Europa was afgelopen. De enige grote troepenmacht in Azië op dat moment stond immers ter beschikking van MacArthur (SWPA).

Verdeeldheid

In de MCO-vergadering van 14 januari 1944 stelde Van Kleffens de vraag of de grenzen van SEAC reeds waren verlegd en zo ja, of de opleiding van het op te richten Nederlandse expeditieleger voor het Verre Oosten nu in Groot-Brittannië of in de Verenigde Staten moest geschieden. Van Mook en Van Kleffens richtten zich op de Verenigde Staten. Gerbrandy voerde

consequent een pro-Britse koers, evenals de minister van Marine en commandant van de zeestrijdkrachten: Furstner. De Nederlandse oorlogsvloot was trouwens geheel geïncorporeerd in de Britse vloot, verspreid over de gehele wereld en daarom kon – indien nodig – moeilijk een eigen smaldeel worden geformeerd.

Furstner schrok er niet voor terug bij de Britse admiraliteit steun te zoeken in verband met deze interne conflicten binnen de Nederlandse regering. Van Mook drong er immers al een jaar op aan dat de Marine ervaren officieren en technici met Nederlands-Indische achtergrond zou afstaan voor bestuursdiensten ingeval van herovering van gedeelten van Nederlands-Indië. Desnoods moesten schepen uit de vaart worden genomen. Van Kleffens steunde Van Mook: het herstel van het Nederlandse gezag in Indië was belangrijker dan de vloot. Gerbrandy vertrouwde de Amerikanen echter niet. Hun leidende functionarissen hadden naar zijn smaak te vaak de trom van recht op zelfbeschikking voor koloniale volkeren geroerd. Hij had meer vertrou-

wen in Churchill die hem meermaals had gezegd: *'We'll give you your Indies back'*.

Amerikaanse steun

Furstner meldde in de MCO van 6 januari 1944 dat de Britse autoriteiten in het uit de vaart nemen van schepen niets zagen. Volgens hen zou Van Mook na het einde van de oorlog in Europa genoeg tijd hebben om zijn personeel in Nederland te werven. Tezelfdertijd had Gerbrandy eigenmachtig de instructie aan de vertegenwoordiger bij de Combined Chiefs of Staff (CCS) in Washington (Dijxhoorn) veranderd. Die mocht geen voorkeur uitspreken voor de opleiding van het Nederlandse expeditieleger in Groot-Brittannië of de Verenigde Staten. Dat moesten de Combined Chiefs of Staff uitmaken. De Britse generaals bij de CCS wisten raad: zij meenden dat de opbouw van het expeditieleger, bestaande uit Nederlandse soldaten, het beste in Groot-Brittannië kon geschieden omdat zij Nederland tot de Britse invloedssfeer vonden behoren. In april 1944 kreeg een en ander z'n beslag.

Generaal Marshall

Generaal MacArthur

Admiraal Mountbatten

Ondertussen verbleef Van Mook in januari 1944 voor besprekingen in Washington. Hij was al sinds februari 1942 kind aan huis bij president Roosevelt, Marshall en de andere leden van de geallieerde Combined Chiefs of Staff vanwege de strijd om Java. Bovendien stond hij op goede voet met de charismatische MacArthur. Nadat de Nederlandse nota van Buurman van Vreeden door Dijkhoorn was gepresenteerd, wees Marshall hem op de opleidingsfaciliteiten van het Amerikaanse leger in Hawaï. De grote herbewapening van het Amerikaanse leger in de strijd tegen Japan liep langzaam af en dientengevolge kwam ruimte vrij voor de opbouw van het Nederlandse expeditieleger.

In wezen was Marshalls hint een belofte. De gehele bewapening en het vervoer van het Nederlandse leger zouden door de Verenigde Staten worden verzorgd. Op weg naar Australië inspecteerde Van Mook de trainingsfaciliteiten op Hawaï en zijn rechterhand Sitsen had intussen een doortimmerd alomvattend plan voor de hulp aan en wederopbouw van Nederlands-Indië bij de Combined Boards in Washington ingediend. Dit plan werd gehonoreerd. In Australië maakte Van Mook afspraken met MacArthur over de overdracht van het militaire bestuur in de bevrijde gebieden aan Nederlands-Indische ambtenaren. Eenzelfde afspraak maakte hij met Mountbatten voor het SEAC-gebied. Juni 1944 werd Hollandia door MacArthurs troepen op Nieuw-Guinea veroverd.

Terug in Londen hoorde Van Mook echter het nieuws dat Groot-Brittannië het expeditieleger ging opleiden. In de MCO ging hij daarom opnieuw het gevecht aan met Furstner inzake de overheveling van marinemensen naar

de Indische bestuursambtenarenopleiding. Tevens diende hij op 14 juli 1944 een nota in over de wijziging van de grenzen van SEAC-SWPA. Opnieuw was de MCO verdeeld in pro-Brits en Pro-Amerikaans. Een week later onderhandelden de minister van Scheepvaart De Booij en Van Mook met de Britten en Amerikanen over een nieuwe overeenkomst die de grote Nederlandse mailschepen die als troepschepen dienst deden, beoogde uit te lenen aan een United Maritime Executive Board. Onderdeel hiervan was de eis, dat eenderde deel van de eigen vloot beschikbaar zou zijn voor de ravitaillering en het vervoer van de Nederlandse troepen naar Australië en Nederlands-Indië. Deze eis werd niet vastgelegd in het verdrag.

MacArthurs tournure

Nieuwe berichten uit Australië stemden Van Mook niet vrolijk. MacArthur had Van Mooks medewerker Van der Plas in vertrouwen geïnformeerd over zijn conferentie met Roosevelt midden juli 1944 op Hawaï. Roosevelt had hem gezegd dat de Britten een uitbreiding van de SEAC-grenzen naar het oosten wilden tot aan Nieuw-Guinea en had aan dat verlangen toegegeven vanwege het bondgenootschappelijk belang en omdat de Nederlanders ook niet precies aangeven wat zij wilden. Ondanks de belofte die Marshall eerder had gedaan, stelde de Nederlandse regering kennelijk geen prijs op Amerikaanse hulp. Van der Plas vertrok spoorlags naar Londen. Gerbrandy had echter geen tijd voor hem. Zijn hoofd stond naar andere zaken. Het was de week van Dolle Dinsdag en Nederland leek op het punt te staan bevrijd te worden. En wederom redeneerde Gerbrandy, dat als Nederland snel bevrijd zou worden de voor Indië benodigde troepen

gemakkelijk op de been konden worden gebracht.

Vanwege de snelle geallieerde opmars richting Duitsland werd in Quebec opnieuw een Brits-Amerikaanse conferentie belegd.

De MCO-vergadering van 12 september 1944 besloot Van Mook en admiraal Helfrich uit te sturen naar Quebec om het standpunt van de Nederlandse regering inzake de bevrijding van Nederlands-Indië onder de aandacht te brengen. Zij arriveerden te laat in Quebec, maar werden wel toegelaten tot de vergadering van de Chiefs of Staff op 26 september in Washington. Het pleidooi van MacArthur om na de verovering van de Filipijnen op te rukken naar Nederlands-Indië vond geen genade.

Van Mook vertrok daarna definitief naar Australië om er zijn taken als hoofd van de voorlopige Nederlands-Indische regering op zich te nemen. MacArthur was hem daarbij terwille. Van Mook mocht zijn oude hoofdkwartier in Brisbane overnemen. Bovendien zette MacArthur zijn opmars richting Nederlands-Indië voort. Australische eenheden zouden Noord-Borneo met zijn rijke olievelden bezetten, terwijl hij drie Amerikaanse divisies klaar had staan voor de verovering van Java. Hier stak Marshall echter een stokje voor. Hij gaf MacArthur op 10 april 1945 expliciet opdracht om op 15 augustus 1945 zijn Nederlands-Indische operatiegebied over te dragen aan Mountbatten en de Amerikaanse troepen te vervoeren naar de Filipijnen voor de aanval op Japan. MacArthur werd bovendien benoemd tot bevelhebber van de legereenheden die het Japanse vasteland zouden veroveren. MacArthur speelde dus dubbel spel tegenover Van Mook. Hij had hem niet

op de hoogte gebracht van zijn eigen aanbevelingen (25 februari 1945) aan Marshall om de Amerikaanse troepen uit de SWPA te halen en te concentreren voor de aanval op Japan.

Hoewel MacArthur wist dat de aanval op Java door Marshall was afgelast, zei hij Van Mook dat de aanval op Japan – gepland voor eind oktober 1945 – waarschijnlijk in de lente van 1946 zou plaatsvinden.

Pas op 19 juni 1945 (nadat hij van Marshall de expliciete order had ontvangen om de opmars naar Java te aborteren) zou hij Van Mook officieel op de hoogte brengen van de commandoverandering en het gegeven dat de Verenigde Staten alle bases in het gebied zouden verlaten.

Van Mook in grote problemen

De Nederlandse regering te Londen stond inmiddels voor andere problemen. De geallieerden eisten van Nederland troepen die gedeelten van Duitsland zouden bezetten. De Britse admiraliteit en CCS weigerden Nederlandse oorlogsschepen over te plaatsen naar het Verre Oosten. Ook werden geen troepenschepen voor het Nederlandse expeditieleger ter beschikking gesteld. Desondanks stelde De Booi, gesteund door Gerbrandy, in de MCO-vergadering van 4 mei 1945 voor dat de regering de Nederlandse troepen en hospitaalschepen met personeel ten laste van Nederland ter beschikking van de geallieerden zou stellen. Het

voorstel werd uiteindelijk aanvaard na aanvankelijk te zijn aangehouden omdat de meerderheid van de MCO hieraan voorwaarden wilde verbinden. Gerbrandy en De Booi hielden echter het been stijf.

Tevergeefs probeerde Van Mook, die de San Francisco-conferentie had bijgewoond eind mei samen met ambassadeur in Washington Loudon bij de CCS in Washington het vervoer van de bestuursambtenaren uit Nederland naar Australië te regelen.

In de MCO-vergadering van 6 juli 1945 werd Van Mooks telegram met zijn bezwaren tegen de aanstaande grenswijziging tussen SEAC en SWPA besproken. Van Kleffens gaf daarop Loudon opdracht om de nieuwe Amerikaanse president Truman te bewegen MacArthur naar Java op te laten rukken. Truman bleek intussen al op weg naar de conferentie van Potsdam. Nog altijd werd geen prioriteit geven aan het vervoer van Nederlandse troepen en bestuursambtenaren naar Australië. Via allerlei kanalen werd geprobeerd om de nieuwe Nederlandse minister-president Schermerhorn, oud-premier Gerbrandy en Van Kleffens tot de conferentie in Potsdam toe te laten. Mountbatten kreeg op de Potsdam-conferentie de opdracht om op 15 augustus het Nederlands-Indisch gebied, behalve Nieuw-Guinea (dat al onder Nederlands-Indisch gezag stond) over te nemen. Een onmogelijke opdracht omdat hij niet over genoeg Britse manschappen en schepen beschikte, want die werden op dat ogenblik in positie gebracht voor de landingen op Japan. Mountbatten wist ook dat Japan op het punt stond zich over te geven. De atombommen op Hiroshima en Nagasaki hadden hun uitwerking immers niet gemist. Van Mook zat met zijn handen in het haar. Hij bestookte de Nederlandse regering met telegrammen om de nieuwe Britse regering te bewegen troepen en schepen te sturen naar Indië. De Britten gaven echter prioriteit aan de herbezetting van Singapore, Maleisië en Hongkong.

In Australië had Van Mook de beschikking over enkele KNIL-detachementen, wat vliegtuigen en enkele schepen. Bovendien werden de voorraden in de Verenigde Staten, bedoeld voor Nederlands-Indië volgens het plan van Sitsen, verscheept naar de Filipijnen. Hij was volledig overgeleverd aan de

goodwill van de Britten en de Australiërs. Zij hadden andere prioriteiten en bovenal klonk de kreet: *'Bring the boys back home'*. Hetgeen geschiedde met behulp van de Nederlandse troepenschepen.

Mountbatten gaf opdracht aan de Japanse bevelhebbers om in Indië de orde te handhaven. Een maand later, 15 september 1945, verscheen de eerste kleine Brits-Nederlandse troepenmacht op de rede van Jakarta. In het ontstane machtsvacuüm kreeg de 'Republik Indonesia' de kans zich te ontwikkelen.

Tot slot

De ironie wil – zo blijkt uit die interessante, maar vooralsnog spaarzaam gebruikte MCO-notulen – dat Van Mook, die zijn kaarten had gezet op de Verenigde Staten, juist in de steek werd gelaten door zijn grootste Amerikaanse bondgenoten Marshall en MacArthur. Hij had het moeten afleggen tegen Gerbrandy c.s. die hun kaarten hadden gezet op Churchill. Dezelfde Gerbrandy zou zich in de jaren daarna als één van de felste tegenstanders van Van Mook ontpoppen. Buurman van Vreedens plannen voedden de verdeeldheid binnen de Nederlandse regering en kwamen de Britten goed uit. Maar de Britten kregen tenslotte de rekening gepresenteerd voor hun streven de grenzen van SEAC te verschuiven. De ontwapening van de Japanse strijdkrachten, de bescherming van de burgergeïnterneerden uit de Japanse kampen en de handhaving van het gezag op Java en Sumatra zou hen veel bloed, zweet en tranen kosten.

Dr. H.J. van Mook spreekt de bevolking van het bevrijde dorp Daao op Morotai toe.